

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної педагогіки та спеціальної психології

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

Особливості мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку із затримкою
психічного розвитку

Виконала студентка СО-4
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Кірейцева Аліна Вячеславівна
Керівник: Бессараб А. О.
Рецензент: Облес І. І.
Нормоконтроль _____ Юлія КЛОЧКОВА

Запоріжжя
2021 р.

РЕФЕРАТ

Бакалаврська робота: 64 с., 2 табл., 13 рис., 21 джерело, 3 додатки.

Об'єктом дослідження: мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Предметом дослідження: особливості мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Мета роботи: виявити особливості мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку та розробити комплекс завдань для розвитку в них мовленнєвої функції.

Методи дослідження: теоретичні, емпіричні, математико-статистичні.

Порушення мовленнєвої функції негативно впливають на психічний розвиток дитини, відбиваються на її діяльності, поведінці. Порушення мовлення можуть також впливати на розумовий розвиток дитини та ускладнювати прояви затримки психічного розвитку. Отже, необхідно виявити рівні сформованості лінгвістичних здібностей старших дошкільників з затримкою психічного розвитку, що в подальшому дозволить будувати програми розвитку мовленнєвої функції даної категорії дітей.

**ЗАТРИМКА ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ, СТАРШІ ДОШКІЛЬНИКИ,
ЛІНГВІСТИЧНІ ЗДІБНОСТІ, ПОРУШЕННЯ МОВЛЕННЯ**

ВСТУП

Актуальність теми. Мовленнєва діяльність займає особливе місце в системі функціонування психічних процесів людини. Будучи фундаментом мислення і регулятором поведінки, вона виконує функцію соціалізації, яка забезпечує адаптацію людини в окремому колективі та навколишньому середовищі. Порушення мовленнєвої діяльності можуть мати негативні наслідки та обмежувати комунікативні можливості людини, сповільнювати розвиток особистісних якостей, ускладнювати її соціальну адаптацію (Л. Виготський, О. Запорожець, О. Леонтьєв, О. Лурія, Є. Соботович та ін.).

Останні роки характеризуються зростанням числа народжуваності дітей із затримкою психічного розвитку (далі – ЗПР). Основними причинами цьому явища, перш за все, є збільшення кількості дітей, які народжуються з ознаками пренатальної патології; погіршення стану здоров'я дітей через несприятливі екологічні аспекти; негативний психологічний клімат в сім'ях, а саме, байдужість батьків по відношенню до власних дітей або гіперопіка.

Огляд літератури. Вже давно проблематика затримки психічного розвитку у дітей дошкільного віку гостро постала перед психолого-педагогічною наукою. В ряді перших дослідників проблематики ЗПР різного генезу були видатні вчені Н. Бастун, І. Бех, В. Бондар, Т. Вісковатова, Т. Власова, Т. Ілляшенко, К. Лебединський, В. Лубовський, І. Марковська, В. Мачихіна, М. Певзнер, М. Рождественська, Т. Сак, С. Тарасюк, У. Ульяновка, Н. Ципіна та ін.

На основі узагальнених результатів науково-теоретичних й експериментальних досліджень, науковці Т. Власова, М. Певзнер, В. Лубовський дійшли висновку, що діти, які мають ЗПР потребують спеціально організованих освітніх та виховних умов, а також, розробки й удосконалення системи методів і прийомів корекції пізнавальної та емоційно-вольової сфери, і, перш за все, корекції порушень мовлення.

У сучасних умовах, проблема розвитку мовлення у дошкільників із ЗПР є дуже актуальною, оскільки Базовий компонент дошкільної освіти передбачає набуття мовленнєвої компетентності дітьми старшого дошкільного віку, чинниками якої виступають лексична, фонетична, граматична компетенції, тобто вміння вільно володіти мовленням; активно дитиною висловлювати власну думку, прохання тощо; вдало використовувати вербальні і невербальні засоби спілкування.

Таким чином, науково-теоретичний аналіз психолого-педагогічної та спеціальної літератури свідчить про посилення інтересу сучасних науковців до проблеми розвитку та освіти дітей дошкільного віку із ЗПР. Однак, не зважаючи на наявні численні дослідження цієї проблематики, питання розвитку мовленнєвої функції у дітей дошкільного віку із ЗПР ще вивчається і набуває все більш істотного значення.

Об'єктом дослідження: мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Предметом дослідження: особливості мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Мета роботи: виявити особливості мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку та розробити комплекс завдань для розвитку в них мовленнєвої функції.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрити сутність поняття «затримка психічного розвитку».
2. Охарактеризувати структуру мовленнєвого дизонтогенезу при ЗПР.
3. Дібрати діагностичний інструментарій та емпіричним шляхом виявити та охарактеризувати рівні мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку із ЗПР.
4. Розробити систему завдань для розвитку мовленнєвої функції дітей старшого дошкільного віку з ЗПР.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, розв'язання визначених завдань нами були використані такі методи:

- 1) теоретичні – вивчення та аналіз психологічної, педагогічної, логопедичної наукової літератури; аналіз, синтез, порівняння та узагальнення матеріалів наукових, законодавчих і методичних джерел;
- 2) емпіричні – проведення констатувального експерименту;
- 3) математико-статистичні – методи обробки і аналізу результатів дослідження.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: теорія поліморфності структури дефекту (Л. Виготський, М. Певзнер, Ж. Піаже та ін.); теорія про закономірності розвитку спілкування в онтогенезі та концептуальні положення про провідну роль мовлення у формуванні особистості дитини (Л. Галігузова, Н. Жукова, Я. Коломинський, М. Лісіна, С. Мещерякова, Т. Пироженко, Т. Рєпіна та ін.); діяльнісний підхід до розуміння спілкування (Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Леонт'єв, М. Лісіна, Л. Петровська, С. Рубінштейн та ін.); нормотипові показники і критерії мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку (Є. Соботович).

Експериментальна база дослідження – ДНЗ (ясла-садок) компенсуючого типу «Золотий ключик» №5 Енергодарської міської ради; ДНЗ (ясла-садок) компенсуючого типу «Ромашка» №10 Енергодарської міської ради.

Апробація результатів дослідження відбулась в 2020 році на XXIX Міжнародній науковій конференції студентів і молодих учених «Наука і вища освіта» (Класичний приватний університет).

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (21 найменування), містить 2 таблиці, 13 рисунків, 3 додатків. Загальний обсяг роботи – 64 сторінки.

ВИСНОВКИ

Проведене теоретичне та емпіричне дослідження мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку дозволило сформулювати висновки відповідно до поставлених завдань:

1) Під затримкою психічного розвитку розуміють комплекс клінічних ознак, групу різних варіантів відставання у розвитку психіки, які не характеризуються повним психічним недорозвиненням, але мають такі особливості інтелекту й особистості, які передусім не дозволяють дошкільникам в подальшому своєчасно і якісно оволодіти елементарними шкільними знаннями, уміннями та навичками.

2) У дітей з затримкою психічного розвитку пізніше починає формуватися така вища психічна функція як мовлення. Це може проявлятися і у більш пізньому його формуванні, і в порушенні звуковимови, лексики, граматики, словникового запасу. Це обумовлено залежністю розвитку мовлення від засобів мислення і від соціально-культурного досвіду кожної окремої дитини. Саме про це в своїх наукових працях зазначає Л. Виготський. А Ж. Піаже в свою чергу пояснює, що мовлення може розвиватися лише при достатньому розвитку мисленнєвої функції. Цим і пояснюється структура порушення мовлення при затримці психічного розвитку. Необхідно зазначити, що ця структура буде відрізнятися у кожної дитини в залежності від того, розвиток якої психічної функції більше затриманий та яка ділянка мозку працює краще.

3) Проведено діагностику дітей старшого дошкільного віку з затримкою психічного розвитку.

Метою констатувального експерименту було виявлення рівня мовленнєвих здібностей дітей з ЗПР.

У діагностиці взяли участь двоє дітей ДНЗ (ясла-садок) компенсуючого типу «Золотий ключик» №5 Енергодарської міської ради та троє дітей ДНЗ

(ясла-садок) компенсуючого типу «Ромашка» №10 Енергодарської міської ради.

Для діагностики ми використали Гейдельберзький тест мовленнєвого розвитку, який і визначив напрямки діагностичного дослідження: розуміння граматичних структур; творення множини іменників; імітація граматичних структур; корекція семантично неправильних речень; словотворення; варіації назв; класифікація понять; творення ступенів порівняння прикметників; взаємозв'язок вербальної і невербальної інформації; кодування і декодування наявної інтенції; конструювання речень; перебудування слів; відтворення розповіді.

На підставі отриманих результатів Гейдельберзького тесту мовленнєвого розвитку (Heidelberger Sprachentwicklungs Test) нами було визначено рівні сформованості лінгвістичних здібностей.

За результатами діагностики у 40% дітей достатній рівень розвитку лінгвістичних здібностей, у 60% – середній. Порівнюючи результати цих дітей в минулому році ми помітили позитивну динаміку в розвитку їх мовлення: діти краще розуміють інструкцію, мають більшу кількість слів в словниковому запасі, з більшим ентузіазмом та відкритістю підходять до виконання завдань та навіть намагалися переказати прослуханий текст (минулого року взагалі не впорались з цим завданням).

Але отримані результати підтверджують описані наявні дослідження науковців про те, що діти дошкільного віку мають ряд особливостей мовленнєвої функції: порушення звуковимови, не достатній словниковий запас, порушення граматичного оформлення висловлювання, рівень сформованості зв'язного мовлення не відповідає віковим нормам.

Завдяки проведенню діагностики ми встановили зв'язок порушень мовлення з недостатністю певних вищих психічних функцій. Це означає, що відхилення мовленнєвого розвитку не є ізольованим порушенням. Можемо зазначити, що лінгвістичні порушення та ступінь їх тяжкості залежать від

рівня сформованості вищих психічних функцій, які є підґрунтям у становленні та розвитку мовлення у дітей.

4) Нами були дібрані ряд вправ та завдань, які спрямовані на розвиток мовлення дітей з ЗПР: розвиток лексичної та граматичної сторони мовлення, закріплення навичок усного висловлювання, навичок вступати в діалог, розуміти зміст почутого, переказувати почуте.

Отже, мовленнєві порушення дітей з ЗПР помітні для оточуючих та досить часто не дають змогу іншим розуміти їх висловлювання. Цей факт і ускладнював процес діагностики та викликав у дітей прояви агресії, коли їх не розуміли, іноді відмову від виконання завдання чи відмову від повторення сказаного. Ми вважаємо, що під час спілкування з іншими дітьми дошкільники застосовують аналогічну стратегію поведінки, що призводить до звуження кола спілкування дітей, негативних реакцій оточуючих та прояву агресивності з боку дитини з затримкою психічного розвитку. В свою чергу це може призвести до мовленнєвого негативізму та патологічного формування особистості.

Проте, проведений Гейдельберзький тест надав змогу виявити наявний рівень мовленнєвих здібностей кожної дитини, що допоможе в подальшому більш ефективно будувати стратегію корекційної роботи.